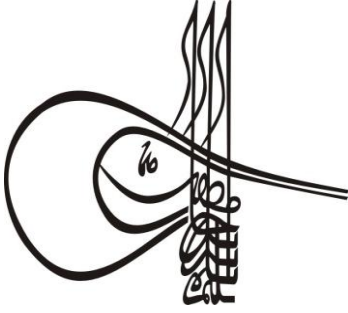

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/1 Winter 2016, p. 131-144

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8988>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 30.11.2015

✓ Accepted/Kabul: 28.01.2016

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Zübeyir TURAN –

Yrd. Doç. Dr. Aslıhan NAKİBOĞLU

This article was checked by iThenticate.

OSMANLIDAN GENÇ TÜRKİYE'YE KALKINMA STRATEJİSİNİN TEORİK ARKA PLANI: 1914-1918 MİLLİ İKTİSAT DÜŞÜNCESİ

Yusuf Kemal ÖZTÜRK*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin kendine yeter üretim yapısı, ekonomik yapısının önemli bir devlet geleneğidir. Daha onaltıncı yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan gelişmeler ülkenin iktisadi yapısını olumsuz etkilemiş, bu da değişim arayışlarının artmasına neden olmuştur. Ondokuzuncu yüzyılın başından itibaren Osmanlı devlet geleneğinin sorgulanmaya başlanması, değişimin ilk işaretlerini oluşturmaktadır. Bu sürecin hakim gücü olan Jön Türk hareketi ise devlet geleneğine başkaldırının simgesi niteliğindedir. İmparatorluktan Cumhuriyete geçerken sürecin hakim gücü olan Jön Türk hareketi ve devamı niteliğindeki İttihat ve Terakkinin amacı, neredeyse yarı sömürge halindeki ülkenin kurtarılmasıdır. Bu idealle 1908 yılında iktidarı ele geçiren İttihatçılar, ilk başlarda ferdi girişimciliği esas alan liberal bir ekonomik yapıyı benimsemişlerdir. Bu politikanın ülkede yabancı ve gayrimüslimlerin etkinliğini artırmasına duyulan tepki, Balkan Savaşı yenilgisi sonucu etnik ve dinsel ayrışmaların etkisiyle birleşince ülkede milliyetçi söylemler ağırlık kazanmıştır. Bu ortamda gelişen milli iktisat görüşü, Türk milliyetçiliğine dayanan politik görüşün iktisadi alana yansması niteliğindedir aslında. 1912'den sonra yayın organlarınınca geniş kitlelere aktarılan mili iktisat, Türkçülük akımıyla birleşerek ülkede yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu, Osmanlı Devleti için normatif değerlerinden köklü bir kopuşun göstergesidir. Artık 1914 sonrasındaki hakim görüş, devlet kontrolünde kalkınma stratejisi ve milli bir müteşebbis yaratma politikasıdır. Bu yeni kalkınma stratejisi genç Cumhuriyete miras kalmıştır. Çünkü Cumhuriyeti kuran kadronun, Osmanlı son dönemine damga vuran bu kadrolar olduğu düşünüldüğünde, genç Türkiye Cumhuriyetinin kalkınma stratejilerinde, bu milli iktisat anlayışını aramak yanlış olmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Milli İktisat, Milli Sermaye, Ekonomik Kalkınma, Ziya Gökalp, Tekin Alp, Parvus, Ahmed Muhyiddin.

* Yrd. Doç. Dr. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, El-mek: ykozurturk@amasya.edu.tr

THEORETICAL BACKGROUND OF DEVELOPMENT STRATEGY FROM OTTOMAN EMPIRE TO YOUNG TURKEY: 1914-1918 NATIONAL ECONOMY THOUGHT

ABSTRACT

The financial structure and self-contained production structure of Ottoman Empire is an important state tradition. The development since the end of 16th century had affected the financial structure of the country negatively and this caused seeking change to increase. Ottoman State Tradition had been questioned since the beginning of the 19th century, which was considered as the first signs of change. The leading power of this change process, Young Turks Movement was the symbol of the rebel against state tradition. The purpose of the Young Turks Movement, the leading power of the process while changing from Empire to republic and the Union and Progress Committee, continuation of the movement was to save the country in semi-colonial. With this purpose and ideal, the Unionists came into power in 1908 and initially adopted a liberal economic structure and policy encouraging individual enterprise. When the reactions towards the fact that this policy increased the foreigners and non-muslims' activities in the country and the effects of ethnical and religious disintegration due to the defeat in the Balkan War were combined with each other, the nationalist discourse gained importance in the country. The national economy thought developed in this environment was the reflection of the political thought based on Turkish Nationalism into the economic field. The national economy that was made public through media organs after 1912 initiated a new era in combination with Turkism Movement. This showed that Ottoman Empire broke off the normative values totally. During the years following 1914, the dominant thought was the development strategy under the control of the state and building a national entrepreneur policy. This new development strategy had inherited to young republic. Because considering these people leaving their marks in the last years of the Ottoman Empire were the founders of the Republic, it would not be wrong to trace this national economy thought into the development strategies of the Republic.

STRUCTURED ABSTRACT

The main idea of the article consists of the debates and maintenance of newspaper articles in the periods of 1914 and 1918 of National Finance doctrine. The effect of the idea of national finance upon the strategies of republic development was postponed for another study. The main goal in this study is to study the development of National Economic opinion which prepares the backdrop of economic quests of Republic, which we believe in Ottoman Empire.

There are new goals based on finance and politics in the last century of the country. The reason of this is the deterioration in the country economy because of the battle defeat in the military field. In these goals

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/1 Winter 2016

it was dared to interrogate the state convention of Ottoman. The financial structure and self-contained production structure of Ottoman Emperor is an important state tradition. The development since the end of 16th century had affected the financial structure of the country negatively and this caused seeking change to increase. Ottoman State Tradition had been questioned since the beginning of the 19th century, which was considered as the first signs of change. The leading power of this change process, Young Turks Movement was the symbol of the rebel against state tradition. The purpose of the Young Turks Movement, the leading power of the process while changing from Emperor to republic and the Union and Progree Committee, continuation of the movement was to save the country in semi-colonial. With this purpose and ideal, the Unionists came into power in 1908 and initially adopted a liberal economic structure and policy encouraging individual enterprise. Hence economic goals paid attention in the last century of Ottoman Empire improved in favour of liberalism until 1914. While this opinion system going on since reforms increased the economic activity of non-muslims in the country, the predominance at domination degree in the country of foreigners increased up to the highest degree with the help of non-muslims. At the end of these improvements the national economic opinion was seen to be strengthened in the beginning of twentieth century. In that time in the country becoming open market that even local crafts were faced to become extinction prepared backdrop for the economic collapse to be interrogated. When the reactions towards the fact that this policy increased the foreigners and non-muslims' activities in the country and the effects of ethnical and religious disintegration due to the defeat in the Balkan War were combined with each other, the nationalist discourse gained importance in the country. The national economy thought developed in this environment was the reflection of the political thought based on Turkish Nationalism into the economic field. So the increase of political nationalism instigated economic nationalism at the same time. The national economy that was made public through media organs after 1912 initiated a new era in combination with Turkism Movement. This showed that Ottoman emperor broke off the normative values totally. During the years following 1914, the dominant thought was the development strategy under the control of the state and building a national entrepreneur policy. This new development strategy had inherited to young republic. Because considering these people leaving their marks in the last years of the Ottoman Empire were the founders of the Republic, it would not be wrong to trace this national economy thought into the development strategies of the Republic.

In this article the conversion process of Ottoman economic opinion was shortly mentioned. The first change attempts in the last century and the seekers of these attempts were the subject of the first part. This first period until the reforms is the period in which the problems were solved in traditional forms. And it is also the period of new searches only for traditional form. These first searches based upon Ottomanism opinion were from the educated people and bureaucrats such as Ali and Fuat Pasha, Cevdt Pasha, Şinasi and Namık Kemal. Unconsciously, these searches until the reforms didn't go further than understanding efforts of the west. Ottoman English trade agreement in 1838 before the reform brought more conscious economic opinion to the country. This new

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/1 Winter 2016

opinion was for Smithian classical theory to be applied exactly because of the foreign scientists in the country. With the increase of translation activities local educated people were enlarged. The period of educated people such as M. Serif Efendi, Ohannes Pasha and M. Cavit Bey spreaded the liberalism and tried it to be accepted in the country writing articles and translation articles. Although all these liberal developments were partly applied in that time, it should not be thought that this thinking system has no alternative. Ahmet Mithat Efendi who believed the necessity of close market to be capitalist and Akyigitzade Musa who said that specialization in only one field was not seen in any countries represented statist policies. The increasing nationalist ideas with the effect of the defeat in Balkan wars 1912-1913 were the beginning of the new period. This new duration resulted in that economic opinion was converted to German national economy because of the increasing German effect after 1912.

The second step of the study concerns about the defence of the national economic doctrine in the last period of the Ottoman. The growing nationalist movement after the Balkan war caused a widespread of a new thinking system called Turkish movement. At this goal, 'National Economy' concept replaced with the liberal opinion in economy thinking as an anti-thesis. Actually, from the end of the 19th century, the negative effect of the increasing foreign control on the economy was criticized with the articles published in the newspapers. For example, the harms given by the uncontrolled import were discussed in Bilgi Magazine. In the discussion, it was claimed that the increasing of imports in various sectors decreased the demand to the native goods as they were cheaper and more showy. Ali Muhtar, in addition to his opinions, supported his ideas by giving examples that close market lied at the basis of the level of the European development. One of the writers of Islam Magazine, Ahmed Muhyiddin, claimed that liberalism could not meet the realities of a country and added that national capital would be increased. In economical history, shepherded covered the longest period and trade followed it instead of agriculture and this was the sign of the theoretical dominance. Pavlus, a German citizen, was among the defenders who defended Turkish national economy. According to him, only the establishment of national economy would save the country from financial bondage. Actually his main purpose was to abolish English control on Ottoman Economy. Ziya Gökalp who accepted the Durkheim sociology as a guidance established a new sociology for the Turkish society. It was a great success to reconciled his ideas with the national economy doctrine. Tekin Alp whose original name was Moiz Kohen wrote articles using his both names and he both defended national economy and became one of the prominent representatives of the Turkism. In his article published in Bilgi Magazine, he said that there were similarities between the German and Turkish life styles. It indicated that there was a great influence of Germans on Ottomans.

As seen, the basis of the study depends on the articles of educated people such as Ziya Gökalp, Tekin Alp, Ali Muhtar, Ahmed Muhyiddin, Parvus and Sadık Necmeddin. The similarities of these writers was that they claimed that the independence of the country depended on the establishment of the national economy system. While investigating their

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/1 Winter 2016

articles, an importance was given to the theoretical background of their articles. Therefore, some opinions systems that they were affected were shortly mentioned. Some writers were investigated in some researches. However, the investigation of Ali Muhtar, Ahmed Muhyiddin, Pavlus, Necmeddin Sadık should be accepted as an acquisition. Moreover, these writers were investigated for the ideas on different topics. Therefore, it is important to determine their ideas on economy based on a theoretical background.

Keywords: Ottoman Empire, National Economy, National Capital, Economic Development, Ziya Gökalp, Tekin Alp, Parvus, Ahmed Muhyiddin.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda kapitalistleşme sürecinin, Batı'ya bağımlılık şeklinde sonuçlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Avrupa'da bu süreç, din kaynaklı bürokratik hakim sınıf yerine, yeni bir tüccar sınıf doğururken, üretim ilişkilerinin değişmesine de neden olmuştur (Zimmerman, 1964: 86). Artan sermaye birikimi toplumsal değişimi de beraberinde getirmiş, din kaynaklı merkezi yönetimin yerini, yeni ulusal devletler almaya başlamıştır. Artık hakim sınıf olan merkantilist güçler zenginliğini artırmak için, kapitalizmi yayma politikalarının yanısıra sömürgeciliği de destekler duruma gelmişlerdir (Skousen, 2003: 18) (Nakiboğlu, 2000: 867). Batıda uzun yıllar alan bu değişim süreci yaşanırken (Nakiboğlu, 2000: 865) Osmanlı hemen hemen ondokuzuncu yüzyılın başlarına kadar geleneksel üretim ilişkilerine bağlı, dışardaki değişime kapalı bir vaziyette bulunmaktadır. Çünkü toprağa dayalı üretim sistemi ve bu sistemden beslenen bürokratik kesim, sistemin en büyük koruyucusu durumundadır. İşte bu toprağa dayalı üretim sistemindeki bozulma, ülkeyi Batı'nın yayılma politikalarına açık hale getirmiştir. Bu süreçte verilen imtiyaz ve kapitülasyonların son durağı 1838 İngiliz Ticaret Antlaşmasıdır. Kapitalizmin bilinçsizce ülkeye aktığı bu yeni süreç, liberal söylemlerin daha örgütlü tartışıldığı bir dönemin de başlangıcıdır. Örgütlü dayanışmanın en güzel örneği olarak, 1865'de aralarında Namık Kemal'inde bulunduğu Yeni Osmanlılar adıyla bir araya gelen bir takım aydın, (Lewis, 1998: 151) hem liberal dönüşümü desteklemişler, hem de devletin teokratik düzenini eleştirerek, hürriyetçi yanlarını ortaya koymuşlardır. Ancak her ne kadar eleştirseler de Osmanlılık fikrinden ayrılmamaları ve Devlete her alanda sürükleyici rol biçmeleri (Ahmad, 2002: 42) bu kesimin, liberalizmi tam anlamıyla özümseyemediklerini ortaya koymaktadır.

Liberalizm, ilk başlarda yönü belirsiz arayışlar olarak şekillense de kısa sürede ülkenin iktisadi düşüncesini yönlendirmekte gecikmemiştir. Daha çok ülkenin içinde bulunduğu iktisadi ve sosyal çöküntüye alternatif arayışlar şeklinde başlayan, iktisadi hürriyetçilik şemsiyesi altında gelişen bu yeni akım, zamanla daha bilimsel anlamda liberal öğretilerin tartışıldığı bir döneme kapı açmıştır. Tercüme faaliyetlerinin artmasının da etkisiyle gazete köşelerinde tartışılmaya başlanmış, 1871'den sonra liberal kaynaklı modern iktisat düşüncesi gerçek anlamda ülke gündemine oturmuştur (Sayar, 2001: 182-183). Ancak bu yeni akım hiçbir zaman alternatifsiz kalmamış, aynı dönemlerde bir başka düşünür grup da ekonominin düzelmesi için himaye usulünün benimsenmesi gerektiğini savunmuştur. Aslında bu kesim de Batı'nın gelişmiş ekonomisinin altında yatan nedenin kapitalizm olduğu düşüncesini kabul etmekle birlikte, sanayileşmenin yolunu iktisadi himayecilikte aramaktadır. F. List'in Milli İktisat doktrinini esas alan (Fındıkoğlu, 1946: 45) bu grup, uzun süre liberal akım yanlılarının gölgesinde, onlara eleştirel yaklaşım sergilemekten ileri gidememişlerdir.

Bu çerçevede, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık yüz yıllık kapitalistleşme macerası 1914'den sonra milliyetçi söylemlerin ışığı altında, Milli İktisat düşüncesinin yerleşmesiyle farklı

bir boyut kazanmıştır. İmparatorluğun kendine yeter üretim politikasının iflas etmesi, toprak sisteminin çökmesi, kaybedilen savaşlar, artan borçlanma, kapitülasyonların yıkıcı etkisi sonucu ülkenin son yüzyıldaki görüntüsü yarı sömürgeci aslında. Nihayet yenilgiyle sonuçlanan 1912-1913 Balkan Savaşları ülkede milliyetçi söylemlerinin artmasına neden olmuş (Çolak, 2013: 157), bu da Milli İktisat doktrinini Cumhuriyet dönemine miras bırakmıştır.

Çalışmada önce, bu iktisadi dönüşüme neden olan sürece kısaca değindikten sonra, genç Türkiye Cumhuriyetinin yol haritasına dönüştüğüne inandığımız, sonrasında bölgesel kalkınma politikalarına ışık tutan Milli İktisat Doktrininin, 1914-1918 yılları arasında, dönemin gazete makalelerine yansıyan savunusu ve tartışılması incelenecektir.

Osmanlıda İktisadi Düşüncenin Dönüşüm Süreci

Osmanlı İmparatorluğu'nda yenileşme hareketlerinin, onsekizinci yüzyılın başından itibaren hızlandığı görülmektedir (Berkes, 2004: 42). Bu dönem Tanzimata kadar, sorunların geleneksel yapı içinde çözülmeye çalışıldığı, sadece geleneksel yapıya yeni arayışların egemen olduğu bir dönem olmuştur. Kapitalizmin temel yapı taşlarından habersiz, Osmanlıcılık düşüncesine bağımlı bu ilk çıkışlar (Birand, 1955: 37), Ali ve Fuat Paşalar, Cevdet Paşa, Şinasi, Namık Kemal gibi dönemin bürokrat ve aydın kesiminden gelmiştir. Tanzimat'a kadar devam eden bu arayışlar, bilinçsizce, Batı'yı anlama çabalarından ileriye gidememiştir.

Tanzimat ve hemen öncesinde 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması, ülkeye daha bilinçli bir iktisat anlayışının akmasına neden olmuştur. Bu yeni düşünce, ülkedeki yabancı aydınların etkisiyle Smithian Klasik Teorinin katıksız uygulanmasına yöneliktir. Hatta Smithian Mutlak Üstünlükler Teorisinin denemesine girilmiş, Osmanlıya da tarım ülkesi olma rolü biçilmiştir (Önsoy, 1985: 92-95; Sayar, 2000: 273-274). Osmanlı İmparatorluğu için yeni sayılabilecek bu akım yabancıların etkisiyle (Sayar, 2001: 154) dönemin yöneticilerine işlenirken, Tercüme faaliyetlerinin artmasının sonucu yerli Aydın çevrelere de yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. M. Şerif Efendi, Ohannes Paşa, M. Cavid Bey gibi (Seyitdanlıoğlu, 1996: 108; Kurdakul, 1997: 133) dönemin Aydınları liberalizmin bayraktarlığına soyunmuş, bu konuda makale ve çeviri eserler vererek ülkede kabul görmesine çalışmışlardır.

Bütün bu liberal açılımlar, içinde bulunulan dönemde kısmen de olsa uygulama olanağı bulmuşsa da, bu akımın alternatifsiz olduğu düşünülmemelidir. Sürdürülen liberal politikalar sonucu ekonomide meydana gelen bozulma, özellikle Osmanlı-İngiliz serbest ticaret anlaşması sonucu artan ithalatın el sanatlarına, küçük çaplı ticaret erbabına verdiği zarar, başta alt meslek grupları olmak üzere, ülkenin açık pazar haline geldiğini düşünen tarafların tepkisini çekmekte gecikmemiştir. (Ahmad, 2002: 51). Bu tarafın bilimsel öncülüğünü ise, kapitalistleşme için himaye usulünün gerekliliğini (Çavdar, 2003: 29) savunan Ahmet Mithat Efendi ile tek bir alanda (tarım) uzmanlaşmanın hiçbir ülkede görülmediğini öne sürerek (Ülken, 1966: 224; Savaş, 1997: 427), ekonomik üstünlükler teorisinin yaratacağı olumsuzlukları işleyen Akyiğitzade Musa yapmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılına damga vuran bu iktisadi arayışlar, 1914 yılına kadar liberallerin lehine devam etmiş, M. Cavid Bey'in Maliye Nazırlığı döneminde Devlet politikası olarak uygulama olanağı da bulmuştur. Ancak liberal açılımlar sonucu etkinliği artan yabancıların ve ülkedeki gayrimüslimlerin küçük esnaf üzerindeki baskısının artması (Toprak, 1982: 19), artan borçlanma, kapitülasyonlar, himayeci, devletçi söylemlerin artmasına neden olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak askeri alandaki başarısızlıklar ki özellikle 1912-1913 Balkan Savaşlarında alınan yenilginin bardağı taşıran son damla olduğu söylenebilir. Artık gazete makalelerinde Milli İktisadın ülkenin geleceği için tek çıkar yol olduğunu savunan yazılar görülmektedir. Bu yeni süreç, 1912'den sonra artan Alman etkisinin (Ortaylı, 2002: 138-165), iktisadi düşüncede Alman Milli İktisadına dönüşmesi ile sonuçlanmıştır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/1 Winter 2016

Genç Cumhuriyetin Kalkınma Politikalarına Yön Veren “Milli İktisat Doktrini”

Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren, Batı'nın özgürlük ve eşitlik akımından etkilenen Osmanlı Aydını, Padişahın yetkilerini sınırlandıran açılımlar gerçekleştirse de uzun süre Osmanlılık fikrinden ayrılmamışlardır. Ancak Balkan savaşından sonra artan milliyetçi hareketler, yeni bir akımın, Türkçülük akımının yayılmasına neden olmuştur. İşte bu doğrultuda iktisadi düşüncede de liberal anlayışın karşısına “Milli İktisat” kavramı yerleşmeye başlamıştır.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren, ekonomide artan yabancı denetiminin olumsuz etkileri himaye usulü taraftarlarınca gazete makalelerinde eleştirilmektedir. Örneğin Bilgi Mecmuasında denetimsiz ithalatın ülke ekonomisine verdiği zararlar tartışılmaya başlanmıştı bile. Çeşitli sektörlerde artan ithalatın yerli mallara olan talebi azalttığı, bunun nedeninin ise bu malların ucuz ve daha gösterişli olduğunun gösterilmesi (Muhtar, 1330: 744-754), sorunun kaynağının tespiti bakımından önemlidir. En önemlisi de Avrupa'nın, himaye usulü ile şimdiki gelişmişlik düzeylerine eriştiğinin bilinmesi ve gelişmekte olan ülke sanayilerinin himaye usulüne muhtaç olduğunun bilimsel örneklerle ortaya konulmasıdır. (Muhtar, 1330: 744-754). Himaye taraftarlarının üzerinde durdukları bir diğer konu ise, yabancı sermayenin ülkedeki faaliyetleridir. Osmanlı Devleti içinde yaşamalarına rağmen tüccar kesim, kendi ülkelerinin kanunları ile idare edildiklerinden Devletin ilerleme sahalara çok da yardımcı olmamışlardır (Zimmerman, 1964: 87). Bunun yanında yabancılara verilen demiryolu, liman yapımı ve işletilmesinin yabancı denetimini artırdığı da eleştirilen bir başka olumsuzluk olmuştur. Ancak 1912'den sonra da özellikle demiryolu yapımının Almanların eline geçmesi ve Alman denetiminin artması (Ortaylı, 2002: 138-165) gerçeği gözardı edilmemelidir.

Aslında, ülkede uzun süre devam eden İngiliz-Alman çekişmesi 1912'den sonra Almanların etkinliğinin artmasıyla sonuçlanmıştır. Bu etkinlik sadece demiryolu yapımında kendini göstermemiş, dönemin iktisadi yazınında da Alman milli İktisat görüşü ağırlık kazanmıştır. Ekonomik alanda yabancı denetiminin artması, yerli üreticilerin yok olma tehlikesiyle kaşı karşıya gelmesi, Almanların işini kolaylaştırırken, 1912 Balkan savaşında alınan yenilgi, ülkedeki milliyetçi söylemleri de artırarak, iktisat yazınının yepyeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Artık Türkçülük söylemleri ışığında, yerli sanayi yaratma çabalarına yönelik yazılar dönemin basının da tartışılmaya başlanmıştır. Bütün yazıların temel vurgusu ise “her ülkenin iktisadi ve kültürel gerçekleri vardır ve bunları gözardı ederek klasik teori öngörülerini uygulamak ülke gerçekleriyle bağdaşmamaktadır” (Toprak, 1995: 16) görüşü olmuştur. Bu çerçevede yazıların daha çok, Türk Yurdu Dergisinde ve 1915'de yayın hayatına başlayan İktisadiyat Mecmuasında ağırlık kazandığı görülmektedir. Günümüzde dönemin tahlili de bu yayınlar çerçevesinde yapılmaktadır. Ancak bu çalışmada daha çok farklı yayınlara ağırlık verilecek, bu sayede milli iktisat görüşünün daha geniş bir çevrede tartışıldığı görülecektir.

Bunlardan biri İslam Mecmuasıdır ki, özellikle Ahmed Muhyiddin'in yazıları daha 1914'den önce, Milli İktisat görüşünün kesin olarak savunulduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ahmed Muhyiddin şu görüşleriyle, daha başlangıçta ülke iktisadi geleceğinin milli iktisat ilkelerine dayandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır:

“Milli meselelerle büyük ve ciddi bir ehemmiyet ve itina ile iştigal olunmaya başlandığından beri milli iktisat görüşü de daha kuvvetlenmektedir. Bu vadiye yazılan ve söylenen şeyler hep umumi ve dağınık bir halde kalmaktadır. Bu yüzden siyasi tarihimize iktisadiyatımızın ilişkileri araştırılarak, iktisadi geleceğimiz tahlil edilmelidir.” (Muhyiddin, 1331a: 729-730).

Yazar milli meselelere ilginin artma nedenini de ülkede yaşanan dağılma ve parçalanmalarda görmektedir. Çünkü bu dağılma süreci birçok ülkenin Osmanlı üzerinde hayal kurmasına neden olmakta ve ayrılmayı bekleyenlerin sayısını artırmaktadır. Ülkenin eski Şark siyaseti ananeleri yaşattığı için, milletlerin bağılılığı daha sağlam olmaktadır. Ancak yazara göre yeni kaidelerin (liberalizmi kastettiği anlaşılıyor), ülke gerçekleriyle uyuşmaması parçalanma sürecini hızlandırmaktadır. Bunun önüne geçecek, milli varlığı koruyacak hasletler ise milli irfan ve milli iktisattır. Şu anda bunun önündeki en önemli eksiklik ise milli sermayenin yeterli düzeyde olmamasıdır. (Muhyiddin, 1331a: 730-733).

Muhyiddin yazısının devamında, bir süredir yapılan inkılapların iktisadi işleyişi tahrip ettiğini, zaferler devrinin son bulmasıyla ganimet de elde edilemediğini, bunun sonuna siyasi tarihimize olduğu gibi iktisadi tarihimize de gerilemenin baş gösterdiğini vurgulamaktadır. Ona göre bu gerilemeyi fırsat bilen yabancılar iktisadi hayatımıza nüfuz etmeye başlamışlardır.

“Ülkede yabancı sermayeyle teşebbüsle artmasına rağmen bunların bize hiçbir faydası yoktur. Ve yine biliyoruz ki bunlar milli sermaye ile vücuda gelmezse milli iktisat bir sözden ibaret kalır. Şu halde bize artık ecnebi sermayesine milli iktisadın kapılarını kapamaya başlamak, ecnebi sermayesinin esaretini yıkmak düşmektedir... Bundan sonra bütün iktisadi faaliyetlerimizde milli sermayeyi gaye edinmeliyiz.” (Muhyiddin, 1331b: 780-781).

Yazarın, sanayileşebilmek için, milli sermayenin önemini kavradığı görülmektedir. Ona göre milli iktisada giden yolda en önemli yapı taşı da budur. Sanayileşmek, ekonomik anlamda kalkınmak ülkenin bugünkü en önemli savaşıdır ve bu savaşta herkes üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. Bu yüzden millete dini terbiyesini öğretir gibi iktisadi terbiyesini de öğretmek gerekmektedir. Ancak “iktisadi tedrisatı idare edenlerin yanlış yolu bırakarak, yeni yetişen nesilleri milli iktisat faaliyetine hazırlamaları gerekmektedir” (Muhyiddin, 1331c: 799-800) sözleriyle liberal öğretinin o dönemde etkin olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitimin yeniden düzenlenerek liberal uygulamaların ve dayatmaların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda yazar tarım-sanayi tartışmasına da değinerek, Smithian üstünlükler teorisi çerçevesinde ülkede uygulanmaya çalışılan tarım ülkesi olma dayatmasını da reddetmektedir;

“Memleketimiz bir ziraat memleketidir, düsturunu mutlak olarak kabul edip, milletin başka bir iş yapamayacağı kanaatini kabul edemeyiz. Bugün şahit olduğumuz milletlerarası hadiseler her milletin her hususta kendine yetebilecek bir halde olmasının ne kadar uygun olduğu genel olarak kabul görmüştür. Memleketimiz ziraat alanında ileri gitmiş olabilir, ancak bu sanayi memleketi olmasına mani değildir.” (Muhyiddin, 1331c: 796).

Ahmed Muhyiddin “Dahili İsti’mar” başlıklı makalesinde de Türk toplumunun ziraatten çok ticaret ve küçük el sanatlarıyla başlayan sanayiye daha yatkın olduğunu ispata çalışmıştır. Yazısında iktisadi olgulaşma evrelerini sıralayarak, Türk milli iktisadın da “çobanlık” evresinin en uzun süreyi kapsadığını, bunu ziraatın değil ticaretin takip ettiğini savunmuştur. Ona göre ziraat bazı bölgelerde yerleşik hayata geçtikten sonra başlamış ve gelişmiştir. (Muhyiddin, 1332a: 1008). Her ne kadar şimdi ziraatte daha ileri olursa da, ülkelerin her alanda daima kendi kendine yetecek bir halde, bir milli iktisada sahip olması milletlerin iktisadi ülküsü olmalıdır düşüncesine Amerika’yı örnek olarak göstermiş; “... Amerika da ziraatte ileri gitmiş bir ülkedir. Ancak aynı şekilde sanayide de ileridir. Bu yüzden biz de ziraatın yanısıra sanayide de gelişebiliriz.” (Muhyiddin, 1332a: 1010) sözleriyle görüşlerini somut örneklerle desteklemiştir. Ülkelerden örnekler veren yazar, ülke için

sanayileşmenin tek kurtuluş olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomik anlamda ki kurtuluşun ülkenin siyasi kurtuluşunu da beraberinde getireceğini öne sürerken, özellikle Almanya'nın izlediği yolun, ülkenin imarı ve iktisadi geleceği için örnek alınması gerektiğini belirtmiştir. (Muhyiddin, 1332b: 1024).

Sanayileşmek için milli iktisat görüşünün hakim kılınması gerektiğini, bunun içinde ülkenin en kısa zamanda İngiliz emperyalizminin mali boyunduruğundan kurtulmasının şart olduğunu savunan dönemin aydınlarından biri de Parvus'dur. Asıl adı Aleksander Israel Hephand olan Parvus'un Alman vatandaşı (Kurdakul, 1997: 133) olması, Türk Yurdu Dergisi ve Bilgi Mecmuası gibi yayınlardaki yazılarıyla Milli İktisat doktrinini hakim kılmaya yönelik faaliyetleri artan Alman etkisinin de bir göstergesidir. Parvus öncelikle Osmanlı'nın mali bir esaret altında olduğunu, yapılacak ilk işin bu esareten kurtulmak olduğunu öne sürmektedir. Ona göre önceki zamanlarda devletlerin en kıymetli varlıkları ordularıdır; "Ordu, ülkenin sınırlarını koruyan, bekasının teminatı olan yegane kurumdur. Ancak sanayinin ilerlemesi ile birlikte öncelikler değişmiştir. Şimdi devletlerarasındaki savaşlar yalnız askeri alanda değil, iktisat ve medeniyet esasları üzerine cereyan etmeye başlamıştır" (Parvus, 1329a: 225) sözleriyle sanayiinin önemini en güzel şekilde özetlemiştir. Bilgi Mecmuasında dile getirdiği bu tespitler sonrasında ülkenin mali esaretinin başlangıcını Kırım savaşıyla bağlamıştır: "Türkiye'nin esareti maliyesi daha Kırım Muharebesinde başlamıştır. Şurası dikkate şayandır ki, Türkiye için bu muharebe mali esaret doğurmuş ve kendisinin siyasi kuvveti ve nüfuzuna kati bir darbe vurmuştur." (Parvus, 1329a: 227). Ancak Parvus, daha tehlikeli bir mali esaret şekline de dikkat çekmektedir. Bu da Avrupa'ya borçlanma yoluyla bağımlılığın artması nedeniyle Galata'daki Rum bankalarına, devlet gelirleri teminat gösterilerek yapılan borçlanmadır. (Parvus, 1329a: 228). Devletin bu şekilde iktisadi ve mali bağımsızlığını kaybetmesi ona göre milli iktisadın yerleşmesinde en önemli engeldir.

"Bundan başka Düyun'u Umumiye idaresinin Türkiye üzerindeki mali kontrolü devlete pek pahalıya mal olduğu gibi, onun idare-i maliyesini ihlal etmekte ve aynı zamanda ecnebilerin Devlet-i Osmaniye üzerinde icray-ı nüfuz eylemelerine alet olmaktadır. Mali nüfuz ve siyasi nüfuz daima birbirine muavenet etmektedirler. Artık Avrupa Türkiye üzerinde siyasi nüfuz icra etmektedir..." (Parvus, 1329b: 458).

Hemen hemen aynı satırları Türk Yurdu Dergisinde de yazan Parvus (Türk Yurdu, 1999 (12 Haziran 1913): 201-318), milli iktisat yazınının önemli bir kalemini oluştururken, mali esareten kurtuluş çarelerini de sıralayarak, iktisadi bağımsızlığın yolunu açmıştır.

Dönemin aydınlarından Ziya Gökalp, milli iktisat düşüncesinin en ateşli savunucuları içerisinde ilk sıralarda yer almaktadır. Aynı zamanda sosyoloji ile ilgilenmiş, bu alanda Emile Durkheim sosyolojisini kendisine rehber olarak almıştır. Gökalp Türkçülük görüşlerini Durkheim sosyolojisine dayandırarak bir anlamda Türk toplumuna uygun bir toplumbilimci sosyoloji inşa etmiştir. Durkheim'e göre toplum çıkarları bireyin çıkarından önce gelir, çünkü bireyciliğin artması ahlaki çöküntünün artmasına neden olmaktadır. Bu yüzden toplum içinde birey, üstlendiği görev oranında vardır. Toplum ise mutlaka merkezileşmiş, güçlü bir organ tarafından yönetilmelidir ki bu da, toplum içindeki dayanışmayı da sağlayacak olan devlettir. (Durkheim, 1985: 10-14). Durkheim'in bütün görüşlerini milliyetçilik çerçevesinde tahlil ederek, milli iktisat anlayışı ile iktisadi hayata uyarlayan Gökalp, "Kıymet Hükümleri" başlığı altında İslam Mecmuasında okurlarıyla da paylaşmıştır. (Gökalp, 1333: 469-471). Bu yaklaşımın milli iktisat taraftarlarınca da benimsenerek, değişik yayın organlarınca aynı başlık altında yayınlanması (Sadık, 1332: 423-438), Ziya Gökalp'in milli iktisatçıları arasındaki etkisinin görülmesi bakımından önemlidir.

Bu bağlamda Türkçülüğü ön plana çıkararak milli iktisadı onun en önemli parçası olarak görmüş ve şu sözleriyle milli iktisadın hasletlerini sıralamıştır:

“Milli iktisat saflarına girmek, korkakları cesur, tembelleri çalışkan, hastaları sağlam, ahlaksızları faziletli, idealsizleri ideali olan, iradesizleri azimkar, düzenbazları fedakar yapar. Her ferdi ayrı gaye peşinde dolaşan halkı milli zamanlarda milli mekanlara toplayarak onlara milli hayatı yaşatır...” (Gökalp, 1331: 796)

Bu sözleri milli birliğe verdiği önemi ortaya koyarken, siyasi ve iktisadi birliği birbirinden ayrılmaz parçalar olarak görmektedir. Gökalp’e göre Smithian iktisat teorisi İngiltere’nin milli iktisadıdır ve Türkiye gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Ülkede bu politikaların uygulanması vatanperverlikle bağdaşmamaktadır. Ancak ülkenin iktisadi yapısına uygun bir milli iktisat politikası vatanperverliğin göstergesi olacaktır. (Çavdar, 1992: 165-166).

Ziya Gökalp, Cumhuriyetin ilk yıllarında eksikliği ortaya çıkan ve iktisadi kalkınmanın itici gücü olan yerli müteşebbis eksikliğini daha o günlerde görmüş ve “... Bizim memleketimizde toprak zengin olmakla birlikte, sermaye ve emek de yok değildir. Ancak müteşebbislerimiz çok az ve küçük çaptadır. Bizi iktisatta geri bırakan da bu müteşebbis eksikliğidir...” (Gökalp, 1980: 111-112) sözleriyle yerli müteşebbis yaratma gereğini ortaya koymuştur. Her ne kadar ağırlıklı olarak yerli müteşebbis yaratmanın önemi üzerinde dursa da, ülkenin yeterli sermayeye ihtiyacı olduğunu gözardı etmemiştir. Bu konuda çok katı olmayan Gökalp, yabancı sermaye olmadan devletin ve ferdi girişimlerin başarılı olamayacağını farkındadır. Ona göre milli sermaye artana kadar, yabancı sermaye izin verilebilir. Ancak, şirketler sermayenin geldiği ülkeye tabi olmamalı, bütün anonim şirketler birer Türk şirketi olmalıdır. (Gökalp, 1980: 166-167).

Osmanlı Milli İktisat düşüncesinde, Alman etkinsini en net ortaya koyan düşünür Tekin Alp’tir. Asıl adı Moiz Kohen olan Tekin Alp, her iki ismini kullanarak da yazılar yazmış, hem milli iktisadı savunmuş, hem de Türkçülüğün önde gelen temsilcileri arasında yer almıştır. (Mardin, 1985: 633-634). Bilgi Mecmuasında, Alman halkının yaşayışını anlattığı makalede, Türk ve Alman halklarının her yönüyle benzerliklerini çarpıcı örneklerle ortaya koyduğu görülmektedir (Kohen, 1329: 313-317), (Gemici, 2009: 1259-1263). Ona göre: “Türklük ülküsü önceleri şiddetli itirazlarla karşılanmış ve hatta bu ülkü Osmanlı saltanatı için baş felaket olarak görülmüştür... Halbuki bugün Türklerde milli bir ruh, milli bir vicdan mevcuttur. Ve bu vicdan malumdur ki, bundan böyle Türk hayatına hakim olacaktır.” (Kohen, 1329: 313). Aynı makalede, ayrı milletler olmasına rağmen Alman ve Türk halklarının vatanperverlik, ahlaklılık, temizlik gibi hasletlere birlikte sahip oldukları yer almaktadır. (Kohen, 1329: 314-316). Bu sözler Alman milliyetçiliğinin, Türk milliyetçiliği üzerindeki etkisinin görülmesi bakımından önemlidir. Kohen, Tekin Alp adıyla İslam Mecmuasında yazdığı bir başka makalesinde bu kez Alman Milli İktisadını bütün yönleriyle, Türk Milli İktisadını yaratmak için kullanmış ve Türklerin kurtuluşu için tek çarenin iktisadi esarettten kurtularak kendi milli iktisatçılarını yetiştirmeleri gerektiğini savunmuştur.

“... Ancak muharebeden sonra Türkiye’yi tehdit edebilecek bir tehlike varsa o da iktisadi esarettir. İnkâr olunamaz ki bugün Türkler gayet fakir bir millettir... iktisat-ı sanayiiden habersiz bulundukları için ellerinde olan kaynakları etkin kullanmasını bilmezler. Artık Türkler her ne kadar nazır bir istiklale kavuşsalar da ilk düşünceleri milli iktisadı yükseltmek memleketin servetinden kendileri için azami istifade-i temin etmek olmalıdır... Herkes teslim eder ki, Türkler iktisaden zayıf kalırlarsa bu kadar zaferler ve fedakarlıklar mukabilinde elde edebilecekleri nimetlerin hiçbir hükmü olmaz.” (Alp, 1330: 561).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/1 Winter 2016

Tekin Alp, yandaşlarının bütün görüşlerini paylaşmakla birlikte, onlara ek olarak ülkede milli iktisadı anlatacak ve öğretecek bilim adamları yetiştirilmesini önermiştir. Ona göre Türklerin milli iktisada yönelmesi ne devletin çabasıyla ne de fertlerin fedakarlığı ile olur, iktisadı anlatma yollarını bulmak için başlı başına bir ilim meydana getirmek gerekmektedir. Buna göre aşağıdaki sözleriyle bu ilmin ülkenin kendi içinden çıkacak, kendi iktisadi gerçeklerine uygun görüşler çerçevesinde oluşması gerekmektedir:

“... Bu ilmi biz ne Fransızlardan ne de İngilizlerden öğrenebiliriz. Her milletin kendine münhasır, kendi ihtiyacına, kendi hususiyetine göre asıl olan iktisadı vardır. İngilizleri zengin eden iktisat başka, Almanları İngilizlere meydan okuyacak dereceye getiren iktisadi usulleri yine başkadır. Her millete mahsus iktisadi prensipler ve kaideler vardır ve her millette bu kaide ve prensiplerin ilmi esaslarını tayin etmekle uğraşan iktisatçılar yetişmektedir. Bugün Almanların kalbinde Bismark ile birebir büyük mevki işgal eden karaman iktisatçı Friedrich List'dir. Bu zat Almanlara mahsus iktisadın esaslarını ortaya çıkardığı için bugün iktisadi Bismark olarak anılmaktadır... Bugün dünya bilir ki, Türklerin siyasetinde Bismark gibi kahramanları eksik değildir. Fakat milli iktisatçıları, Friedrich Listleri hiç yoktur. İşte maharetini kazanacak olan Türklerin en büyük gayesi milli bir iktisat ve milli iktisatçılar yetiştirmekten ibaret olmalıdır.” (Alp, 1330: 562).

Yabancı malların istilasının, yerli üreticiler üzerindeki olumsuz etkilerini görerek milli iktisat saflarında görüşlerini paylaşan bir diğer düşünce adamı da Ali Muhtar'dır. Muhtar'a göre, yerli esnaf yabancı mallar ile rekabet edemeyerek yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Halk daha gösterişli yabancı mallara yönelmekte, yerli esnafın malını tanıtmaktan aciz kalması nedeniyle yerli mallardan uzaklaşmaktadır. Zaten küçük esnafın, büyük ve zengin yabancı şirketlerle, bu halde rekabet edebilmesi imkansızdır. Muhtar, bu sorunu aşmak için ilk aşamada kooperatifçiliği önermektedir. Rekabetin çok olduğu birçok Batı ülkesinde işe yaramadığına işaret ederken, Almanya'da, milli iktisat ilkeleri çerçevesinde olumlu sonuçlar alındığını öne sürmektedir. Bu yüzden yabancı rekabetinden kurtulmanın tek yolunun milli bir sanayi ve milli ticaret müesseselerin biran önce hayata geçirilmesi gerektiğini savunmuştur. (Muhtar, 1330: 744-754).

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nda, himayeci görüşlerin yakın takibindeki iktisadi liberalizm, yirminci yüzyılın başlarına kadar, hem benimsenmiş, hem de uygulama olanağı bulmuştur. Tanzimat'tan itibaren süregelen bu düşünce sistemi, gayrimüslimlerin ülke içindeki iktisadi etkinliğini artırırken, bunların aracılığı ile yabancıların ülke içindeki tahakkümü derecesindeki etkinliğini de en üst düzeye taşımıştır. Ülkeyi yarı sömürge haline getiren bu düşünce sistemi daha ondokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren sorgulanmaya başlanmasına rağmen, sistemli ve örgütlü bir muhalefetle karşılaşmamıştır. Bu gelişmeler sonucu Milli İktisat görüşünün güçlenmesinin yirminci yüzyılın başlarını bulduğu görülmektedir. Balkan savaşından yenilgiyle çıkılması, Osmanlıcılık bağının hükmünü kaybederek ayrılıkçı hareketlerin artması, bütün bunlar olurken açık pazar haline gelen ülkede yerli el sanatlarının bile yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması milliyetçi söylemlerin artmasına neden olmuştur. Bu şekilde siyasal milliyetçiliğin yükselmesi, eşzamanlı olarak iktisadi milliyetçiliği de körüklemiştir. Artık ittihat ve Terakki öncülüğünde 1914'den sonraki hakim görüş, yabancıların iktisadi tahakkümünü kırmak, devletin himayesinde yerli bir burjuva sınıfı yaratmaktır. Ekonominin millileştirilmesi ve kendine yeter üretim gücünün sağlanmasının, ülkenin siyasi bağımsızlığının gerçekleştirilmesi için tek çıkar yol olarak görülmesi, dönemin milli iktisat anlayışının temel prensibini oluşturmaktadır. Bu süreçte, Türkiye'yi İngiliz

emperyalizminden kurtarmak için milliyetçilerle yakın temasa geçen Almanların çabalarını da unutmamak gerekir elbette. Alman etkisiyle gelişen Türkçülük akımının, Alman Milli İktisadını benimsediği, bu çerçevede F. List'i referans aldığı görülmektedir.

Artık cumhuriyet kurulmadan hemen önceki yıllardan itibaren, hakim ekonomik ve siyasi görüş olarak uygulanmaya çalışılan milli iktisat politikaları, cumhuriyet sonrasında da uygulanmaya devam etmiştir. Çünkü yeni kurulan Devletin öncelikli hedefi, Osmanlıdan kalan borçları ödemek, siyasi bağımsızlığını kabul ettirmek için iktisadi bağımsızlığını sağlamaya çalışmak olmuştur. Devletin denetiminde yerli müteşebbis yaratma çabaları bunun göstergesi olurken, 1930'lardan sonraki devletçi, planlamacı uygulamalar, milli iktisat görüşünün çeşitlenerek devam ettiğini göstermektedir. Cumhuriyetin bu ilk ekonomi politikalarını uygulayan kadronun, Osmanlı son dönemine damga vuran kadro olduğu düşünülürse, genç Cumhuriyetin kalkınma politikalarında Milli İktisat görüşünün etkisini aramak yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz (2002), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Doruk Yayınları, Ankara.
- Alp, Tekin (1330), "Milli İktisat", *İslam Mecmuası*, cilt:II, sayı:22, İstanbul.
- Berkes, Niyazi (2004), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Birand, Kamiran (1955), *Aydınlanma Devri Devlet Felsefesinin Tanzimatta Tesirleri*, Son Havadis Matbaası, Ankara.
- Çavdar, Tevfik (1992), *Türkiye'de Liberalizm (1860-1990)*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çavdar, Tevfik (2003), *Türkiye ekonomisinin tarihi: 1900-1960*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çolak, Filiz (2013), "Trablusgarb ve Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti'nin Ticaret-i Hariciyesi Üzerindeki Etkileri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/5 Spring 2013, p. 151-164, Ankara-Turkey.
- Durkheim, Emile (1985), *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, Çev. Celal Bali Akal, Bilim-Felsefe-Sanat Yayınları, İstanbul.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1946), *Türkiye'de İktisat Tedrisatı ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- Gemici, Nurettin (2009), "Bir Germanofil Olarak Moiz Kohen'in Veya Kendi İsimlendirmesiyle Tekin Alp'in Alman Hayranlığı", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/8.
- Gökalp, Ziya (1331), "Dinin İçtimai Hadematları", *İslam Mecmuası*, cilt:IV, sayı:37, İstanbul.
- Gökalp, Ziya (1333), "Kıymet Hükümleri", *İslam Mecmuası*, cilt:II, sayı:17, İstanbul.
- Gökalp, Ziya (1980), *Makaleler IX*, Haz. Şevket Beysanoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Kohen, Moiz, (1329), "Almanlarda İçtimai Hayat: Alman Müte'allimlerinin Yaşayışı", *Bilgi Mecmuası*, cilt:I, sayı:3, İstanbul.
- Kurdakul, Necdet (1997), *Tanzimat Dönemi Basınında Sosyo-Ekonomik Fikir Hareketleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Lewis, Bernard (1998), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mardin, Şerif (1985), "Tanzimattan Cumhuriyete İktisadi Düşüncenin Gelişimi 1838-1918", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3.
- Muhtar, Ali (1330), "Bir Muadele-i İktisadiye: Yerli Esnaf Avrupa Mallarına Nasıl Rekabet Edebilir?", *Bilgi Mecmuası*, cilt:II, sayı:7, İstanbul.
- Muhyiddin, Ahmed (1331a), "Milli Sermaye-Milli Sermaye Teşkilatı", *İslam Mecmuası*, cilt:III, sayı:33, İstanbul.
- Muhyiddin, Ahmed (1331b), "Milli Sermaye-Milli Sermaye Teşkilatı (I)", *İslam Mecmuası*, cilt:III, sayı:36, İstanbul.
- Muhyiddin, Ahmed (1331c), "Milli İktisat: Bu En Mübrem ve En Acil Vazifemizdir", *İslam Mecmuası*, cilt:IV, sayı:37, İstanbul.
- Muhyiddin, Ahmed (1332a), "Dahili İsti'mar-I", *İslam Mecmuası*, cilt:V, sayı:50, İstanbul.
- Muhyiddin, Ahmed (1332b), "Dahili İsti'mar-II", *İslam Mecmuası*, cilt:V, sayı:51, İstanbul.
- Nakiboğlu, Aslıhan (2014), "Uygarlıkların Gramerine Karşılaştırmalı İktisadi Perspektiften Bakış", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/4 Spring 2014, p. 839-875, Ankara-Turkey.
- Ortaylı, İlber (2002), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Önsoy, Rifat (1985), "Tanzimat Döneminde İktisadi Düşüncenin Teşekkülü", *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri*, Ankara.
- Parvus (1329a), "Türkiye'nin Mali Esareti: Devletlerin İktisadi Rekabetleri", *Bilgi Mecmuası*, cilt:I, Sayı:3, İstanbul..
- Parvus (1329b), "Türkiye'nin Mali Esaretten Kurtuluş Yolları", *Bilgi Mecmuası*, cilt:I, Sayı:5, İstanbul.
- Sadık, Necmeddin (1332), "Kıymet Hükümleri (Emile Durkheim)" *Darülfünun Edebiyat Fakültesi mecmuası*, sayı:4, İstanbul.
- Savaş, Vural Fuat (1997), *İktisatın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları*, Ankara.
- Sayar, Ahmet Güner (2000), *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması, Ötüken Yayınları*, İstanbul.
- Sayar, Ahmet Güner (2001), *Osmanlıdan 21. Yüzyıla, Ötüken Yayınları*, İstanbul.
- Seyittanlioğlu, Mehmet (1996), "Türkiye'de Liberal Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi", *Liberal Düşünce dergisi*, c. 1, s. 2.
- Skousen, Mark (2003), *Modern İktisadın İnşası*, Çev. Mustafa Acar, Ekrem Erdem, vd. *Liberte Yayınları*, Ankara.
- Toprak, Zafer (1982), *Türkiye'de milli iktisat 1908-1918*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Toprak, Zafer (1995), *Milli İktisat – Milli Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Türk Yurdu (1999), ed. Murat Şefkatli, *Tutibay Yayınları*, Ankara.
- Ülken, Hilmi Ziya (1966), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Selçuk Yayınları, Konya.

Zimmerman, Carle C. (1964), *Yeni Sosyoloji Dersleri*, Çev. Amiran Kurktan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Öztürk, Y.K. (2016). “Osmanlıdan Genç Türkiye'ye Kalkınma Stratejisinin Teorik Arka Planı: 1914-1918 Milli İktisat Düşüncesi / Theoretical Background of Development Strategy from Ottoman Empire to Young Turkey: 1914-1918 National Economy Thought”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/1 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8988>, p. 131-144.